

UDC 94(520+(470+571))“1908/1926”

S. SASAKI: MEMORIES OF ODESSA AND THE CONSULAR SERVICE

S. Pavlenko

PhD (History), Deputy Director

Museum of Dnipro city history

14, Voskresenska Str., Dnipro, 49000, Ukraine

skaiveta@i.ua

ORCID ID: 0000-0002-4101-157X

The article explores the history of the operation of the Japanese Consulate in Odessa during the stay in state institutions consul Seyro Sasaki, Russian-Japanese and Soviet-Japanese relations, the regional dimension of the formation of Ukrainian-Japanese contacts and history of Odessa in the 1900s and 1920s.

The study is based primarily on documents from the Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Japan. It is emphasized that the main function of the Japanese Imperial Consulate in Odessa, which operated from the 1890s to 1937, was not to ensure the interests of the diaspora or the development of economic ties, but to gather information about the region and explore opportunities for bilateral trade relations.

S. Sasaki was twice appointed to the staff of the institution: in the early 20th century and in 1920, that is imperial and Soviet times. Due to this, his memoirs, to which the author of the study refers, capture the cardinal economic and political changes in the life of the region and are an interesting historical source. In particular, during his first appointment to Odessa, S. Sasaki witnessed terrorist acts, revolutionary events and the reactionary state policy of the Russian Empire.

In the 1920's, one of the priority areas of research for Consul S. Sasaki was the observation of the port of Odessa and its ways of communication. S. Sasaki stated that the negative factor influencing the volume of Japanese exports to the Ukrainian Socialist Soviet Republic was the lack of clear knowledge of Japanese entrepreneurs about the economic situation in the Soviet state. Despite the complexity of Soviet-Japanese relations, the consul pointed to the rather positive and favorable attitude of the local population to residents of Japan.

Keywords: Japanese consulate, Odessa, consul, S. Sasaki, Japan, Ukrainian Socialist Soviet Republic, Russian-Japanese relations, Soviet-Japanese relations, Ukrainian-Japanese contacts, terror

C. SASAKI: СПОГАДИ ПРО ОДЕСУ ТА КОНСУЛЬСЬКА СЛУЖБА

C. C. Павленко

Актуальність теми дослідження. Історія функціонування Японського імперського консульства в Одесі розпочинається ще в 1890-х рр. За період існування установи її очолювало близько десяти чиновників. У процесі роботи вони склали велику кількість різних за тематичним спрямуванням звітів, інформуючи Токіо про становище Чорноморського регіону. Але наративні джерела, які дають змогу розширити розуміння діяльності японського представництва в Одесі, дуже нечисленні. З цього погляду спогади консула С. Сасаки є надзвичайно цінним матеріалом. Крім того, чиновник двічі був призначений до штату установи: на початку ХХ ст.

© 2021 S. Pavlenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

та в 1920-х роках, тобто за імперської та радянської доби. Завдяки цьому його спогади показують зміни в житті регіону, свідками яких довелося стати чиновнику. Метою представленої публікації є дослідження діяльності С. Сасаки як японського імперського консула в Одесі та розвитку українсько-японських контактів, міжнародних відносин, а також окремих сюжетів з історії Одеси.

Історіографічна база. Діяльність японського консульства в Одесі на сьогодні залишається малодослідженою темою. Як правило, робота інституції згадується дослідниками при розгляді інших сюжетів. Такий же стан справ характерний і для вивчення періодів роботи в установі Сасаки Сейго. Серед масиву досліджень слід виділити роботу Дж. Ленсена “Japanese Diplomatic and Consular Officials in Russia”, де розглядається структура японських представництв на території Російської імперії й СРСР та штат їхніх службовців. Зокрема, дослідник наводить перелік персоналу японської інституції в Одесі та визначає хронологічні межі його роботи, де серед інших згадується С. Сасаки. Але робота має хронологічні огріхи, які потребують уточнення [Lensen 1968, 146–147]. Предметно спрямованою на розгляд історії японського консульства в Одесі є публікація колишнього посла Японії в Україні Сумі Сігеки, яка побачила світ у березні 2021 р. У ній подано короткий огляд історії інституції. У статті згадується про перебування в місті Іідзими Каметаро та Сасаки Сейго, процеси створення та закриття установи. Саме тут як джерело були використані спогади С. Сасаки. Але за форматом публікація фактично є повідомленням, що репрезентує історію консульства в Одесі для японських читачів [Sumi 2021]. Тому автор не проводить детального аналізу історії функціонування інституції.

Про перебування чиновника в 1917 р. в Нун’ані (Китай) згадується у статті Х. Секі [Seki 1958, 102], а на факт його призначення в 1926 р. до Одеси вказують В. Дацишен та А. Іпеева [Дацишен, Іпеева 2019, 116]. С. Кузнецов розповідає про період С. Сасаки при посольстві в Москві. Дослідник зауважує, що навесні 1925 р. японський посол у Польщі Сато Наотаке неочікувано дістав призначення до СРСР на посаду уповноваженого у справах Японії. До Москви він прибув 23 березня 1925 р. разом із “секретаркою Сасаки Сейго” [Кузнецов 2018, 74]. Викликає запитання незрозуміле звернення дослідника до майбутнього одеського консула у формі фемінітиву.

У деяких публікаціях Сасаки Сейго згадується як японський шпигун, який у 1925–1927 рр., перебуваючи в Москві, мав контакти з Романом Кімом – радянським письменником корейського походження, працівником японського відділу ОДПУ (Об’єднане державне політичне управління СРСР) [Мозохин 2019; Просветов 2020]. У цих роботах дипломат зображується як “японський шпигун”, що намагався “завербувати” Р. Кіма. Більш критичну позицію в цьому питанні займає О. Куланов. У роботі “В тени восходящего солнца” він вказує на контакти між Р. Кімом та С. Сасаки в 1925 р., але при цьому зауважив, що вже з 1926 р. такі комунікації стали неможливими, оскільки японець був переведений на інше місце служби. О. Куланов допускає декілька помилок стосовно біографічних фактів чиновника. Він пише про від’їзд Сасаки Сейго з Москви в середині 1926 р. та його переведення на посаду консула на Сахаліні, тобто автор повністю пропустив одеський етап роботи чиновника [Куланов 2014]. В іншій своїй роботі, предметно присвяченій біографії Р. Кіма, О. Куланова теж звертається до постаті С. Сасаки [Куланов 2016].

Джерельна база нашої статті складається з трьох основних груп. Перша – це матеріали Дипломатичного архіву МЗС Японії, що перебувають у вільному доступі завдяки ресурсу Japan Center for Asian Historical Records (<https://www.jacar.archives.go.jp/>). У процесі дослідження нами були опрацьовані консульські звіти, розпорядження та наказ, які свідчать про просування С. Сасаки по кар’єрній драбині, офіційне радянсько-японське дипломатичне листування тощо. Друга група представлена матеріалами періодичних видань. Це одеські газети “Известия”, “Известия. Вечерний выпуск”, “Шквал” та японські “大阪朝日新聞” (“Osaka Asahishinbun”),

“官報” (“Офіційний бюлетень”). На їхніх сторінках публікувалися відомості про перебування С. Сасаки в Одесі, подавалася офіційна позиція радянської влади щодо Японії.

Як вже зазначалося, досить нетиповим для практики діяльності японських консулів в Одесі було написання спогадів чи мемуарів. Декілька чиновників на схилі літ стали авторами наукових напрацювань з економіки чи історії регіону свого перебування. А ось нарративні джерела зі спогадами про Одесу при дослідженні діяльності Японського імперського консульства в Одесі нам вдалося виявити лише в Сасаки Сейго. Вони були опубліковані вже після смерті чиновника, у 1955 р., на трьох сторінках видання “ソ連研究” (“Радянські дослідження”) під назвою “革命前のオデッサ” (“Дореволюційна Одеса”) [Sasaki 1955]. У них дипломат згадував про перебування в місті, свою загальну дипломатичну кар’єру та враження про Південну Пальміру.

Окреслена історіографічна база демонструє наявність наукового інтересу до діяльності С. Сасаки, але водночас малий ступінь вивченості його роботи як співробітника МЗС Японії та консула в Одесі. Вказана джерельна база дає змогу досягти визначеної мети публікації.

“Світле і затишне містечко” – саме так вже на схилі своїх літ згадував про Одесу Сасаки Сейго (яп. 佐々木静吾). Його першим закордонним призначенням став Владивосток, де він обійняв посаду секретаря з торговельних питань. Чиновник був направлений до штату місцевої японської установи між 1901 та 1902 рр. [Куланов 2016]. Тут він перебував до початку російсько-японської війни. Після розв’язання збройного конфлікту, ймовірно, був відкликаний та дістав нове призначення. Продовжив працювати в структурі МЗС Японії на секретарських посадах. Західний дослідник Дж. Ленсон вказує на призначення С. Сасаки до Одеси в 1906 р. [Lensen 1968, 146–147], сам дипломат згадував, що прибув сюди в 1907 р. Його шлях із Токіо до чорноморського порту тривав із 6 лютого до 1 квітня [Sasaki 1955, 53]. Він обійняв посаду консульського секретаря. Одеським консулом на той час був Фукуда Наохіко – досвідчений чиновник, що вперше був призначений до Південної Пальміри на посаду секретаря консульства ще в 1902 р., тобто в період назрівання російсько-японської війни. У роки війни між Росією та Японією (1904–1905 рр.) службовці консульства були відкликані. Навесні 1906 р. інституція поновила свою роботу. Але вже в серпні 1906 р. тодішній консул К. Ідзіма був відкликаний, а рівень установи понижений до віцеконсульства. Очолив його Фукуда Наохіко. Разом із С. Сасаки вони становили фактично увесь штат установи.

Період їхнього перебування в місті був досить складним, і головним завданням для чиновників стало спостереження за суспільно-політичною та економічною ситуацією в регіоні. Про стан Одеси на момент свого приїзду С. Сасаки згадував так: “То був час невдовзі після російсько-японської війни, тому місто було у стані смуту, а діловий світ занепав через реакційний період після революції 1905 року. Терор революціонерів та контрреволюційний рух російських націоналістів змішалися, і я почувався не дуже добре, бо в той час щодня траплялися криваві випадки” [Sasaki 1955, 53] (більше див.: Додаток).

Згортання діяльності консульства. Консульство не постраждало від бурхливих революційних подій, про які згадував С. Сасаки. Хоча в 1907 р. російські контррозвідники встановили за віцеконсулом Н. Фукудою негласне таємне спостереження через підозру його у шпигунстві, але жодних підтверджень виявити їм не вдалося. У межах цього розслідування в травні 1907 р. одеському градоначальнику був поданий рапорт, де вказувалося, що службовці японського консульства проживали за адресою провулок Воронцовський, 4. В установі працювали віцеконсул Н. Фукуда, секретар С. Сасаки, службовець, одеський міщанин, Михайло Цибулько та покоївка, харківська міщанка, Олександра Іванівна Ігнатушина [ДАОО, ф. 2, оп. 1, спр. 3264, арк. 20].

У 1909 р. МЗС Японії ухвалило рішення закрити консульство в Одесі. Як вказував С. Сасакаї, це було обґрунтовано урядовою політикою скорочення, тобто економією бюджетних коштів. Але були й інші обставини: змінився характер російсько-японських відносин від ворожих на партнерські, і як результат зникла нагальна потреба у спостереженні за Чорноморським військово-морським флотом. Окрім того, обмеженість кадрового резерву МЗС Японії не дала змоги реалізувати відкриття нового консульства без переведення персоналу з іншої установи.

Спогади С. Сасакаї містять важливі відомості щодо процесу ліквідації інституції. Він повідомляв, що замість установи в Південній Пальмірі мало відкритися консульство в Гамбурзі (Німеччина) і туди планувалося перевести штат одеської інституції. Ця пертурбація збіглася із суттєвими змінами в кадровій структурі МЗС Японії: новим міністром закордонних справ призначили посла у Великобританії Комуру Дзютаро. «...По дорозі додому в Японію через Росію він [Комура. – Авт.] завітав до посла І. Мотоно в Петербурзі й сказав йому: “Уряд закриває консульство в Одесі, але відносини з Росією стають дедалі важливішими. Зараз збільшувати та зменшувати кількість консульств не дуже доречно”» [Sasaki 1955, 53]. Результатом такої позиції нового міністра стало рішення, за яким переїзд штату одеської інституції до Гамбурга спочатку відтермінували на невизначений час, а потім узагалі скасували. Ухвалили відкрити консульство в Москві. Сам С. Сасакаї згадував: “...ми були дуже раді, коли було вирішено поїхати до Москви 1 березня 1909 року” [Sasaki 1955, 53]. Водночас чиновник зауважував, що Комура Дзютаро взагалі шкодував через рішення щодо закриття консульства в Одесі, але на момент його призначення міністром це питання вже було остаточно вирішене і не підлягало перегляду.

Від Одеси до Одеси. У Москві С. Сасакаї пробув близько чотирьох років. Він працював спочатку під керівництвом Н. Фукуди, колишнього віцеконсула з Одеси, а потім – Т. Кавакамі. Покинув Москву С. Сасакаї 28 жовтня 1912 р., прибувши до Токіо 18 листопада того ж року [Sasaki 1955, 53].

До 1915 р. включно чиновник продовжував працювати у структурі МЗС на секретарських посадах. Слід зазначити, що він тривалий час не отримував подальшого підвищення. На початок 1916 р. С. Сасакаї працював віцеконсулом у Чанчуні (Китай), у 1916–1918 рр. – у Нун’ані, у 1918–1920 рр. – у Маньчжурії, на межі 1919–1920 рр. декілька місяців перебував у Харбіні. У 1921 р. був відраджений у м. Гавр (Франція) [40. Consul Sasaki from April 1921, 222], де нарешті був підвищений до консула. Тут він працював до 1923 р. Ціла серія його звітів цього часу присвячена розгляду законодавчої бази РСФРР. Не маючи офіційних дипломатичних представництв на території радянської республіки, Японія використовувала усі свої можливості для вивчення внутрішнього становища СРСР. Наприкінці 1923 р. С. Сасакаї дістав призначення на посаду консула у Варшаві (Польща) [(2) Consul Sasaki Seigo, 88]. Його досвід перебування на території Російської імперії визначив подальше призначення.

Встановлення радянсько-японських відносин та відновлення консульської системи. Японія належала до тих країн, що намагалися використати революційне лихоліття, яке розгорнулося в 1917 р. на території Російської імперії, з максимальною для себе користю. У 1918 р. розпочалася інтервенція японських військ у Далекосхідний регіон Росії. За цих умов МЗС Японії розширило мережу консульських установ на підконтрольній території. Проте через цілу низку причин різного характеру токійський уряд на початку 1920-х рр. почав виводити з регіону свої війська, але переговори між державами щодо врегулювання суперечностей затягнулися до 1925 р. До їхнього розв’язання не могло бути й мови про встановлення офіційних консульських відносин.

20 січня 1925 р. між країнами було укладено Пекінську конвенцію, де в першій статті йшлося про створення консульських та дипломатичних представництв [Гримм 1927, 214].

26 лютого представники Японії та СРСР обмінялися ратифікаційними грамотами. Саме з цього моменту де-юре між країнами були відновлені дипломатичні відносини [Японо-советское соглашение... 1925, 1]. У тому ж місяці затвердили штат японської місії в Москві. Посаду уповноваженого у справах обійняв Саке Наотаке, першим секретарем став Ніхей Хейдзі, а другим секретарем – Сасаки Сейго. Помічниками дипломатів призначили Касе Тосікадзу та Камімура Сін'їці [Finland 1925, 63]. Вони виїхали з Японії до Москви на початку березня 1925 р. [Kokko kaifuku... 1925].

Якщо місця дислокації центральних дипломатичних місій були зрозумілими і збіглися зі столичними містами, то питання розміщення консульств ще належало врегулювати. Наприкінці січня 1925 р. МЗС Японії розпочало пошук найбільш придатних міст для створення консульських представництв. Розглядалися варіанти відкриття інституцій у Хабаровську, Владивостоці, Александровську (Сахалін), Ніколаєвську, Новоніколаєвську (далі – Новосибірськ), Благовещенську, Омську, Петропавловську (Камчатський край), Одесі та Іркутську. У цих пунктах японські консульства або існували ще за часів Російської імперії, або були відкриті в роки інтервенції Японії на російський Далекий Схід. Через це токійські чиновники добре були знайомі з цими регіонами та їхніми перспективами.

У березні 1925 р., тобто ще до обміну вищими представництвами, Японія звернулася до радянського представника в Пекіні з клопотанням про відкриття генеральних консульств у містах Владивостоці, Александровську (з відділом у м. Осі), Хабаровську та звичайних консульств у Петропавловську-Камчатському, Благовещенську, Ніколаєвську-на-Амурі, Одесі. Уряд СРСР схвалив відкриття лише трьох консульств – у Москві, Владивостоці та на вибір у Хабаровську чи Александровську. Своєю чергою на території Японії обговорювалося створення радянських установ у містах Токіо, Цурузі та Хакодате [15. Establishment of consulates... 1925, 320, 334].

Запропонована структура зовсім не задовольняла вимоги Японії. Адже в Далекосхідному регіоні проживала численна японська діаспора, до того ж за Пекінським договором японці отримували дозвіл на укладення концесійних угод у далекосхідному регіоні. Країна Вранішнього Сонця прагнула створити систему консульств, здатну обстоювати її інтереси. Окрім того, за попередніми переговорами в європейській частині СРСР дозволялося відкрити лише установи в Москві, де за логікою мало функціонувати посольство, а не консульство. Через ці обставини Японія продовжувала наполягати на дозволі створити більш широку мережу консульств. Переговори щодо збільшення кількості резиденцій продовжилися після прибуття до японської столиці посла СРСР. Вимоги Токіо та неможливість для Радянського Союзу проводити ще більш жорстку політику обстоювання своїх позицій у цих питаннях дали змогу Японії дістати бажаний результат.

Тим часом було підвищено рівень столичних місій – з повірених у справах на посольства. 14 липня до Москви прибув посол Японії Т. Танака [Приезд японского... 1925, 1]. В інтерв'ю для радянської преси дипломат наголосив на тому, що головною метою його діяльності є налагодження між країнами торговельних відносин [Дальнейшее Японо-советское... 1925, 1].

Остаточна відповідь радянської сторони щодо консульського питання зафіксована у Вербальній ноті від 31 липня 1925 р. Відповідно до неї СРСР клопотав про відкриття своїх консульських установ у містах Токіо, Осаці, Кобе, Йокогамі, Хакодате, Цурузі, Нагасакі, Сеулі та Дайрені. Дві останні – це сучасна територія Південної Кореї та Китаю, а на той час – Японської імперії. Токійській уряд дістав право на відкриття інституцій у Москві, Владивостоці, Хабаровську, Александровську, Осі, Петропавловську-Камчатському, Благовещенську, Ніколаєвську-на-Амурі та Одесі. Тобто кожна зі сторін мала створити по дев'ять консульських установ. Японія дала свою відповідь у Вербальну ноту від 4 серпня 1925 р., де повністю

схвалила запропоновану структуру, дозволивши цим відкриття радянських консульських установ на своїй території [15. Establishment of consulates... 1925, 383]. Після цього були отримані усі необхідні юридичні підстави для створення японського консульства в Одесі. Оскільки в столичних містах було відкрито посольські представництва, фактично мережа консульств нараховувала по вісім установ.

Повернення в Одесу. Працюючи секретарем японського посольства в Москві у другій половині 1925 р. С. Сасаки мав декілька візитів до України. У вересні 1925 р. дипломат відвідав Харків. Його приїзд був пов'язаний з незапланованою зупинкою в місті з технічних причин японських льотчиків. Переліт Токіо – Москва – Харків був ініційований японцями як символ нового етапу у відносинах з радянською державою та дружби сторін, тому він мав велике політичне значення. На честь гостей у місті влаштували спеціальне святкування, у якому брав участь і дипломат [Наши летчики... 1925, 2].

З діловим візитом до Одеси С. Сасаки прибув 18 вересня 1925 р. Щоправда, у газеті “Известия. Вечерний выпуск” ім'я гостя помилково вказано як “Шейго-Хахаки” [Приезд секретаря японского... 1925, 1]. С. Сасаки став першим японським дипломатом, який офіційно відвідав місто за радянської доби. Під час свого візиту він був присутній на засіданні Правління російсько-східної торговельної палати, мав низку зустрічей, зокрема з комерційним директором чорноморсько-азовської контори Радторгфлоту [Торговая связь Одессы... 1925, 2]. В інтерв'ю для газети “Известия” японець зазначав, що вважає поточний стан радянсько-японських відносин надзвичайно гарним. С. Сасаки наголошував на значних перспективах економічних взаємин між країнами, адже СРСР висловлював зацікавлення в розвитку експортної торгівлі, а Японія активно імпортувала нафту, деревину, залізну руду тощо. Що стосується УСРР, то дипломат зазначав про можливість експортування до Японії каустичної соди, льону, конопель, солі, тютюну та іншого. В Одесі японця особливо цікавив порт, адже саме через нього реалізовувалися торговельні операції між Україною та Японією. Слід враховувати й те, що морське сполучення потребувало менших витрат, ніж залізничне, і було єдиним варіантом прямого зв'язку з Японією. Це давало великі перспективи для розвитку радянсько-японської торгівлі через Одесу [Япония и СССР... 1925, 2]. Але станом на 1925 р. морське сполучення між Одесою та Японією був досить слабким (“один раз на три місяці”). До того ж, як зауважував дипломат, японські підприємці не мали точного уявлення про СРСР [Торговая связь Одессы... 1925, 2].

Під час візиту С. Сасаки повідомив, що “в цей час ведуться переговори про організацію консульської мережі Японії в СРСР і можливо, що після їхнього завершення консульство буде організовано і в Одесі” [Япония и СССР... 1925, 2]. Після Південної Пальміри дипломат вирушив до Херсона, маючи намір відвідати інші порти Чорноморського узбережжя.

Через місяць після цього візиту до Одеси прибув японський комерційний аташе в Лондоні пан Мацуяма, який відвідав місцеву контору зовнішньої торгівлі, де обговорював перспективи розвитку українсько-японської торгівлі [Японский коммерческий аташе... 1925, 1]. Дещо пізніше секретар посольства в Москві С. Сасаки надіслав подяку від імені японського посла Т. Танаки голові Одеської східної торговельної палати О. Голиденбергу та начальнику одеського порту І. Кремлявському за їхнє сприяння реалізації візиту до міста Мацуяма [Благодарность японского посла 1925, 3].

Друге півріччя 1925 р. стало періодом вибору персоналу для новостворених консульств Японії. За наказом прем'єр-міністра Японії Т. Като від 10 грудня 1925 р. С. Сасаки призначався Японським імперським консулом в Одесі, й на його ім'я була видана вірча грамота на виконання консульських обов'язків у регіоні [3. Consul Sasaki Seigo... 1925, 452–454]. Як зазначалося в розпорядженні, чиновник перебував

на дипломатичній службі в Європі з 1921 р., маючи чотири з половиною роки досвіду роботи в регіоні. Його прибуття до Одеси планувалося на середину грудня 1925 р. [17. *Odessa Consulate 1925, 408*].

За розпорядженням від 15 грудня 1925 р. консула направили на постійне перебування в Південну Пальміру [Gaimusho-ho dai... 1925, 274]. До міста, як згадував С. Сасаки, він прибув у січні наступного року. Його вразили зміни, які відбулися в Одесі: “Вона була зовсім іншою, ніж 17 років тому. Усі надземні залізниці навколо порту були зруйновані, але порт був повністю обладнаний устаткуванням для експорту зерна. Щороку тут скупчувалася велика кількість кораблів, кожен день під час сезону експорту зерна, починаючи з весняної відлиги до літа, дванадцять-тринадцять кораблів завжди чекали своєї черги” [Sasaki 1955, 53].

Офіційне відкриття відновленої консульської установи відбувається 4 січня 1926 р. [25. *Announcement about Japanese... 1926, 269*]. Повідомлення про це опублікували на своїх сторінках японське видання “官報” (“Офіційний бюлетень”) [Gaimusho 1926, 31] та одеська газета “Шквал” [Японское консульство открыло... 1926, 1].

Тимчасово місцем розташування інституції став одеський готель “Лондонський”. У лютому 1926 р. були завершені ремонтні роботи у приміщенні, де надалі на постійній основі мала розташовуватися інституція, – це другий поверх будівлі за адресою бульвар Фельдмана, 1 (зараз – Приморський бульвар) [21. *Odessa Consulate 1926, 301*].

Окрім консула, при установі працював секретар – Камімура Сін’їці. Відповідно до розпорядження Наркомун закордонних справ від 29 січня 1926 р. консул мав кожного місяця надавати перелік службовців установи (в семи екземплярах) до місцевої Агенції НКЗС [17. *Odessa Consulate 1926, 414*].

Станом на 1926 р. була запущена робота всіх японських консульських інституцій на території СРСР. Їхня мережа включала генеральні консульства в Александровську, Хабаровську та Владивостоці, консульства в Одесі, Благовещенську, Петропавловську-Камчатському та Новосибірську. Окрім того, як додатковий відділ до александровської установи було організовано віцеконсульство в м. Осі. Далекосхідні установи мали обстоювати інтереси місцевої японської діаспори, сприяти реалізації російсько-японських концесійних угод. Новосибірська та одеська інституції дістали зовсім іншу спрямованість, діючи в напрямку перспективи з метою створення сприятливих умов для подальшого розвитку міждержавних економічних відносин та дослідження внутрішньої ситуації в СРСР.

З огляду на це головним напрямом роботи для С. Сасаки стало вивчення регіону. В одному зі своїх звітів консул констатував, що за період від закриття установи в 1909 р. до 1926 р. в Одесі відбулися кардинальні економічні та політичні зміни [27. *Zai Odessa guojikan 1926, 510*], але негативним фактором, який впливав на обсяг експорту Японії до УСРР, була відсутність у японських підприємців чіткого знання про економічну ситуацію на території радянської держави [12. *Introduction of economic... 1926, 443*].

Серію звітів С. Сасаки присвятив аналізу матеріалів місцевої періодики (газети “Известия”). Він повідомляв про висвітлення на її сторінках таких питань, як нові умови радянсько-турецької торгівлі [Turkey 1926, 143–144], загальне становище УСРР – чисельність населення, стан сільського господарства, промисловості, процес електрифікації, динаміка торгівлі, розвиток гуманітарної сфери (охорона здоров’я, ліквідація неписьменності, українізація) тощо [11 April 25, 1926... 500–518]. Окрему увагу чиновник приділив висвітленню на сторінках періодики образу Японії. Зокрема, він надіслав до Токіо газетну вирізку зі статтею, де наводилося висловлювання японського міністра закордонних справ К. Сідехари про позитивний стан радянсько-японських відносин та безпідставність пліток про протилежні тенденції [3. *From January 27... 1926, 108–110*].

Одним із пріоритетних напрямків дослідження для С. Сасакі було спостереження за Одеським портом і шляхами сполучення з ним. У лютому він доповідав до Токіо про розмір фрахтового збору, сполучення між чорноморськими портами (Одесою, Новоросійськом, Батумі, Ростовом тощо) [Bunkatsu 2 1926, 130], про встановлення регулярного морського маршруту між Одесою та Гамбургом [19. Kan ho 'Odessa'-kan... 1926, 157]. У квітні 1926 р. консул звітував про надання пільг акціонерному товариству "Совторгфлот". Він зазначав, що компанія була створена ще в 1924 р. і частина її капіталу мала іноземне походження [3. Russia 1926, 111–114].

Для розвитку торговельних відносин між УСРР та країнами Сходу в 1924 р. в м. Харкові була відкрита Українська східно-торговельна палата. Наприкінці року її відділення організували і в м. Одесі. У січні 1926 р. С. Сасакі звітував до Токіо, що декілька японських урядовців були обрані почесними членами Української східно-торговельної палати [6. Russia 1926, 363]. У 1925 р. одеське відділення стало ініціатором організації в місті Наукової асоціації сходознавців. У квітні 1926 р. С. Сасакі доповідав, про завершення процесу створення організації, зазначаючи, що ця ініціатива була реалізована завдяки підтримці місцевої радянської влади та Наркомату закордонних справ [Sasaki... 1926, 382–383].

Усі японські консульства на території СРСР були залучені до дослідження економічних умов радянської держави та основних напрямів її експортної торгівлі. С. Сасакі звітував про правила експорту сантоніну та полину цитварного (протигельмінтні засоби) [Sasaki, 37. Santonin... 394]. У березні консул звернувся до Токіо із запитом від місцевих риболовецьких компаній про надання їм зразків японської риболовецької сітки середньої цінової категорії [12. Nonpro gyomo... 1926, 78]. Окрім того, чиновник брав участь у розсилці каталогу виробів японських верфей. Зокрема, щодо цього питання значний інтерес виявляв дзайбацу "Міцубісі" [5. Nonpro zosenho... 315, 348].

Серед інших справ консульство займалося організацією візитів до Одеси важливих гостей. У квітні 1926 р. до міста мали прибути декілька японських урядовців. Ще в січні консул повідомляв, що для них були зарезервовані номери в готелі "Лондонський", де на той час перебувала інституція [1. Europe... 1926, 243].

У своїх спогадах Сасакі демонстрував приязне ставлення до Одеси. Він мав досвід роботи в різних містах як Російської імперії, так і Радянського Союзу, але до чорноморського міста в нього було особливе ставлення:

"Вулиці Москви звивисті і мають дуже багато вигинів, натомість Петербург та Одеса схожі на Кіото своїм систематичним поділом. Бруківка вулиць Одеси також викладена в західноєвропейському стилі, а не буличником, характерним для інших вулиць міст Росії, – згадував чиновник. – Від самого початку Одеса була зведена з каменю, схожого на японський камінь ооя, який був не дуже твердий, як осадова порода, а тому надзвичайно зручний для будівництва. Усі будинки кам'яні та охайні, що робило Одесу дуже приємним містом. Уздовж вулиць росла акація, тож під час сезону цвітіння місто купалося в її ароматі..."

Вважалося, що мешканців міста нараховувалося до п'ятисот тисяч і близько половини з них були євреями, однак, оскільки місто було гаванню, громадяни тут дуже товариські. Хоч я й був іноземцем, особливих виявів неприязні не було, і ми насправді почували себе невимушено. Крім того, такому ставленню сприяло те, що це була найпівденніша частина Росії. У парку розваг на прибережному пагорбі під назвою Миколаївський привал влітку було дуже жваво, оскільки містяни приходили сюди, аби насолодитися прохолодою. Одним словом, Одеса була не таким гнітючим містом, як інші міста Росії, вона була як ковток чистого повітря... Робота в консульстві була справді тихою. На відміну від далекосхідних російських територій, тут не проживали японці й було дуже мало взаємодії з іноземними консулами" [Sasaki 1955, 53].

Подальша кар'єра. Але другий період перебування С. Сасаки в Одесі виявився дуже коротким. У травні 1926 р. консул був відряджений до Японії. У період із 7-го до 11 липня він відвідав низку підприємств, що розташовувалися у префектурах Кіото, Осака, Сідзуока, Хього, Аїті та Фукуока, з метою дослідження можливостей розвитку експорту їхньої продукції. Але 12 липня чиновник дістав розпорядження з'явитися до Міністерства закордонних справ Японії [12] Consul Sasaki Seigo 1926, 82–85, 91, 94]. До Одеси С. Сасаки не повернувся. У серпні 1926 р. його призначили на посаду генерального консула в Александровськ (о. Сахалін) [(2) Consul General Sasaki 1926, 267–268], де він виконував обов'язки до 1933 р. [Кузнецов 2018, 79]. Це було досить довге перебування на одній посаді для японської консульської системи. До того ж, імовірно, це стало останнім закордонним призначенням С. Сасаки. У цей час він підготував низку публікацій, присвячених становищу о. Сахаліну. У 1939 р. опубліковано його роботу з питань рибного промислу в контексті радянсько-японських відносин [Sasaki 1939].

Японське імперське консульство в Одесі діяло з 1890-х рр. до 1937 р. Тричі установа з різних причин переривала свою діяльність (1899–1902, 1904–1906 та 1909–1925). Головною її функцією було не забезпечення інтересів діаспори чи розвиток економічних зв'язків, а збір інформації про регіон та вивчення можливостей активізації двосторонніх торговельних відносин. Перебування Сасаки Сейго в Одесі припало на досить складні історичні етапи. При першому призначенні до портового міста йому довелося стати свідком терористичних актів, революційних подій та реакційної політики. У цей час він обіймав посаду секретаря. Повторне призначення відбувається за радянської доби. Головним завданням чиновника було налагодження діяльності відновленого консульства. Він мав можливість порівняти та простежити зміни, що відбулися в Одесі за останні 17 років. У 1926 р. консул проводив активне вивчення регіону перебування. Не пропрацювавши й пів року, Сасаки Сейго дістав нове призначення. Такі пертурбації загалом були характерні для японської консульської системи. Чиновник налагодив роботу установи, службовцям якої в наступне десятиріччя довелося доповідати до Токіо про різні сторони життя Української СРР. Спогади, які він залишив, є цікавим історичним джерелом, що може прислужитися у висвітленні історії УСРР 1920-х рр.

Додаток

П'ять прикладів дореволюційного терору (за спогадами С. Сасаки)

Революційна партія Росії брала участь у терористичних актах, аби протидіяти силовикам. Якраз коли я прибув до Одеси, ці терористичні виступи були на піку активності, і майже кожен день про них писали газети. Ось декілька прикладів із життя. У центрі Одеси в безпосередній близькості від відділення поліції в поліцейського кинули бомбу. Його тіло розлетілося на дрібні шматочки, навколо все було вкрито свіжою кров'ю, одна нога відлетіла та звисала з вікна другого поверху придорожного будинку... Злочинця так і не спіймали.

Подібні інциденти з бомбами траплялися багато разів за період мого перебування, реакційні дії обов'язково знову повторювалися після вбивств чиновників високого рангу. Члени Російської націоналістичної партії носили чорні сорочки, мотивуючи це похоронами жертв... У той час їх називали “чорносотенцями”... Ті, хто називали себе так, збиралися групами та сваволили містом. Вони вривалися в магазини та житлові будинки євреїв. Творилося беззладдя. Їхня поведінка була скаженою і регулювалася лише ними самими. Замість того щоб стримувати це, поліцейські байдуже спостерігали збоку. Серед останніх були навіть ті, хто підбурював та підтримував такі дії. Рівень невдоволення та образи городян були високими.

Одного разу юна красуня, задумавши вбити командира військового округу генерала О. В. Каульбарса... вдавала, що прогулюється вулицею перед офіційною резиденцією в центрі міста. Поки двічі-тричі проходила туди-сюди з виглядом, ніби нічого не сталося, вона ненароком впустила бомбу, що тримала при собі. Бомба не вибухнула, але дівчину спіймали через підозрілу поведінку. Так закінчилася спроба вбивства генерала. Маючи при собі рекомендаційний лист від знайомого генерала, вона сподівалася поспілкуватися з ним особисто [О. В. Каульбарсом. – *Авт.*]. Це один із прикладів використання молодої жінки для вбивства.

Революційна партія часто націлювалася на банки, великі компанії та магазини... Їхні дії були вкрай зухвалими. Ще один приклад із життя: коли я прибув до Одеси, на великий універмаг у центрі міста вчинили напад.

Здається, була четверта година дня. Це час, коли кількість відвідувачів у закладі була найбільшою. У ті неспокійні дні вхід в універмаг, як і в банки, охоронявся парою озброєних солдатів. Революційно налаштований юнак пройшов повз охорону з натовпом, тримаючи під пахвою складену шкіряну сумку з бомбою усередині. Він піднявся на другий поверх, зустрівся з управителем, очистив приміщення від людей, повільно дістав бомбу та сунув її управителю під ніс. “Наказую забезпечити нашу партію асигнуваннями на військові потреби в сумі десяти тисяч рублів. Якщо не можеш негайно сплатити усю суму, хочу, щоб дав стільки грошей, скільки маєш”, – виголосив він. Управитель зблід і передав усі гроші. Юнак узяв їх та промовив: “Я отримав скількись рублів як завдаток за сплату декількох тисяч рублів на користь асигнувань на військові потреби”, – та сховав готівку в сумку. [Звернувся до заручника. – *Авт.*] “А тепер десять хвилин стій мовчи та не рухайся з місця, якщо не підкоришся цьому наказу, я заберу твоє життя”, – кинувши таку фразу, безтурботно полишив кімнату управителя, пробрався крізь натовп та зник. Люди дивувалися його делікатності та спокійній манері...

Одного разу в передмісті Одеси членів Революційної партії переслідувала поліцейська команда, з обох сторін шалено стріляли з пістолетів. Розігралася сцена наче з фільму. У жінку, члена Революційної партії, влучила куля. Декілька чоловіків цієї партії повернулися, аби допомогти пораненій. Однак поліцейські наздоганяли їх. Чи боялися вони, що через цю жінку всіх заарештують? З боку склалося враження, наче вона вчинила самогубство, аби урятувати інших. Говорили також, що чоловіки оточили поранену жінку, всадили в неї кілька куль і переконавшись, що вона померла, втекли. Громадськість захоплювали деталі історії, де в критичній ситуації через необхідність позбутися свідка вбивали навіть товаришів... [Sasaki 1955, 54–55].

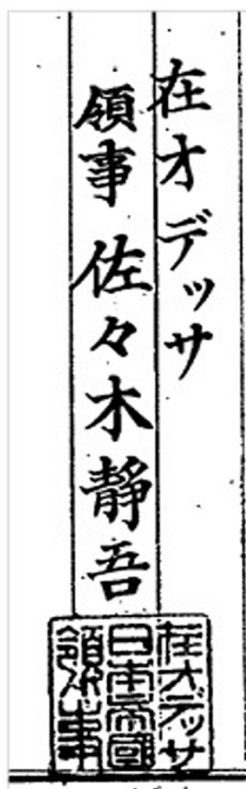
ІЛЮСТРАЦІЇ

Іл. 1. Сейго Сасакі. 1909 р.

Іл. 2. Японські екскурсанти у Москві з С. Сасаки
(ймовірно, крайній у правій частині). 1910 р.

Іл. 3. Підпис С. Сасаки на звіті з відтиском консульської печатки. 1926 р.

ЛІТЕРАТУРА

- Благодарность японского посла // **Известия. Вечерний выпуск**, 1925 (20 ноября), № 756.
- Гримм Э. Д. **Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Дальнем Востоке (1842–1925)**. Москва, 1927.
- Дальнейшее Японо-советское сближение – моя задача // **Известия. Вечерний выпуск**, 1925 (15 июля), № 649.
- Дацышен В. Г., Ипеева А. А. Японское присутствие на Дальнем Востоке России накануне и в начале Второй мировой войны // **Японские исследования**, 2019, № 2.
- Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 2, оп. 1, спр. 3264, арк. 20.
- Кузнецов С. И. Танака Токити и советско-японские отношения во второй половине 1920-х гг. // **Известия Иркутского государственного университета**. Сер.: История. 2018, № 24.
- Куланов А. Е. **В тени Восходящего солнца**. Москва: Вече, 2014. URL: <https://www.you-books.com/book/A-E-Kulanov/V-teni-voshodyashhego-solnca> (дата звернення: 20.03.2021).
- Куланов А. Е. **Роман Ким**. Москва, 2016. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=559282&p=34> (дата звернення: 20.03.2021).
- Мозохин О. Б. **ОГПУ-НКГБ в борьбе со спецслужбами Японии**. Москва – Берлин, 2019.
- Наши летчики в Токио, японские – в Харькове // **Известия**, 1925 (12 сентября), № 1732.
- Приезд секретаря японского посольства // **Известия. Вечерний выпуск**, 1925 (18 сентября), № 703.
- Приезд японского посла // **Известия**, 1925 (15 июля), № 1683.
- Просветов И. **Тайный фронт – Москва. Издательские решения**. 2020. URL: https://library-koresaram.com/f/prosvetov_i_tayinyiyi_front_moskva4.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
- Торговая связь Одессы с Японией. Пребывание гр. Сасаки в Одессе // **Известия**, 1925 (23 сентября), № 1741.
- Японо-советское соглашение ратифицировано Японией // **Известия. Вечерний выпуск**, 1925 (26 февраля), № 535.
- Японский коммерческий атташе г. Матсуями в Одессе // **Известия. Вечерний выпуск**, 1925 (29 октября), № 738.
- Японское консульство открыло свои действия 4 января // **Шквал**, 1926, № 2 (34).
- Япония и СССР. Приезд секретаря японского посольства г. Сасаки // **Известия**, 1925 (19 сентября), № 1738.
- (2) Consul General Sasaki. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080133100 (дата звернення: 21.03.2021).
- (2) Consul Sasaki Seigo // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080129900 (дата звернення: 21.03.2021).
1. Europe. 26) Odessa Consulate. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100945500 (дата звернення: 21.03.2021).
- 11 April 25, 1926 to December 9, 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B03051258600 (дата звернення: 21.03.2021).
- 12) Consul Sasaki Seigo. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080459200 (дата звернення: 21.03.2021).
12. Нонро gyomo mihon nami soba-hyo [12. Прейскурант зразків японських риболовецьких снастей. 1926] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11091978100 (дата звернення: 21.03.2021).
12. Introduction of economic conditions in Japan. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B11100699900 (дата звернення: 21.03.2021).
15. Establishment of consulates in various places of Russian Asia / Partition 1. 1925 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100914700 (дата звернення: 21.03.2021).
17. Odessa Consulate. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080394800 (дата звернення: 21.03.2021).
19. Kan ho 'Odessa'-kan teiki koro kaishi no kudan [19. Звіт про початок періодичного морського сполучення між Гамбургом та Одесою. 1926] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11092860600 (дата звернення: 21.03.2021).

21. Odessa Consulate. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100939900 (дата звернення: 21.03.2021).

25. Announcement about Japanese consulate establishment in Odessa. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100916100 (дата звернення: 21.03.2021).

27. Zai Odessa gyojikan [27. Одеське консульство. 1926] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14091550500 (дата звернення: 21.03.2021).

3. Consul Sasaki Seigo: from December, 1925 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080097600 (дата звернення: 21.03.2021).

3. From January 27, 1926 to January 28, 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B02031335300 (дата звернення: 21.03.2021).

3. Russia. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B10074031400 (дата звернення: 21.03.2021).

40. Consul Sasaki from April, 1921 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080473800 (дата звернення: 21.03.2021).

5. Нонро zosensho eigo kokoku kyu seihin -gata-roku-to sofu-kata irai no kudan [Реклама та каталог товарів японських корабелень] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11092631600 (дата звернення: 21.03.2021).

6. Russia. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B10074331200 (дата звернення: 21.03.2021).

Bunkatsu 2 [Частина 2. 1926] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B18010547100 (дата звернення: 21.03.2021).

Finland. 1925 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B16080579300 (дата звернення: 21.03.2021).

Gaimusho [Міністерство закордонних справ] // **Kanpo** [Офіційний бюлетень], 1926 (7 січня), № 4008. URL: <https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/2956159> (дата звернення: 21.03.2021).

Gaimusho-ho dai kyujunana go (taisho ju shi nen juni gatsu jugo niche) [Бюлетень Міністерства закордонних справ № 97 (15 грудня 1925 р.)] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B13091496100 (дата звернення: 21.03.2021).

Kokko kaifuku wa kyo kara [Відновлення дипломатичних відносин розпочинається вже сьогодні] // **Osaka Asahishinbun**. 1925.02.26. URL: http://www.lib.kobe-u.ac.jp/das/ContentViewServlet?METAID=10156066&TYPE=HTML_FILE&POS=1&LANG=JA (дата звернення: 21.03.2021).

Lensen G. Japanese Diplomatic and Consular Officials in Russia. Токуо, 1968.

Sasaki S. 37. Santonin semenshi [Сасаки Сейго. 37. Сантонін] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11091175000 (дата звернення: 21.03.2021).

Sasaki S. 48. 'Odessa' ni 'Ukuraina' toyo kenkyu gakkai shibu kaisetsu no kudan ji Taisho ju go-nen shigatsu [Сасаки Сейго. 48. Одеса. Україна. Звіт про відкриття філії Товариства сходознавців. 1926] // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B12082164400 (дата звернення: 21.03.2021).

Sasaki S. **Nisso gyogyo mondai-za dankai** [Сасаки Сейго. Японсько-радянський круглий стіл з питань рибальства]. Токіо, 1939. URL: <https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1701872> (дата звернення: 21.03.2021).

Sasaki S. Kakumei mae no Odessa – Soren imamukashi monogatari [Сасаки Сейго. Дореволюційна Одеса. Старі та нові історії Радянського Союзу] // **Soren kenkyu** [Радянські дослідження], 1955, № 12.

Seki H. Ichi kyu ichi nana-nen Harubin kakumei: Chugoku-gun shuppei o meguru gaiko katei Shiberia shuppei-shi josetsu [Секі Хірохару. 1917 р. Харбінська революція: дипломатичний процес щодо відправлення китайських військ. Вступ до історії сибірської інтервенції] // **Orutanativu no mosaku** [Пошук альтернатив], 1958. URL: https://www.jstage.jst.go.jp/article/kokusaiseiji/1957/1958/6/1958_6_79/_article (дата звернення: 21.03.2021).

Sumi Shigeki. Kokkai no shinju to utawa reta Odessa no Nihon gyojikan [Сумі Шігекі. Визнана чорноморська перлина і Японське консульство в Одесі] // **Kasumigaseki kai**.

2021.03.10. URL: <https://www.kasumigasekikai.or.jp/> 黒海の真珠とうたわれたオデッサの日本領事館 (дата звернення: 20.03.2021).

Turkey. 1926 // **Japan Center for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B07080051800 (дата звернення: 20.03.2021).

REFERENCES

“Blagodarnost’ yaponskogo posla” (1925), in *Izvestiya. Vecherniy vypusk*, November 20, No. 756. (In Russian).

Grimm E. D. (1927), *Sbornik dogovorov i drugikh dokumentov po istorii mezhdunarodnykh otnosheniy na Dal’nem Vostoke (1842–1925)*, Izdaniye Instituta vostokovedeniya im. N. N. Narimanova, Moscow. (In Russian).

“Dal’neysheye Yapono-sovetskoye sblizheniye – moyaya zadacha” (1925), in *Izvestiya. Vecherniy vypusk*, July 15, No. 649. (In Russian).

Datsyshen V. G. and Ipeyeva A. A. (2019), “Yaponskoye prisutstviye na Dal’nem Vostoke Rossii nakanune i v nachale Vtoroy mirovoy voyny”, in *Yaponskiye issledovaniya*, No. 2, pp. 109–126. (In Russian).

Derzhavnyy arkhiv Odes’koy oblasti [The State Archives of Odessa Region], Fund 2, Inventory 1, File 3264. (In Russian).

Kuznetsov S. I. (2018), “Tanaka Tokiti i sovetsko-yaponskiye otnosheniya vo vtoroy polovine 1920-kh gg.”, in *Izvestiya Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser.: Istoriya*, Vol. 24, pp. 73–83. (In Russian).

Kulanov A. E. (2014), *V teni Voskhodyashchego solntsa*, Veche, Moscow, available at: <https://www.you-books.com/book/A-E-Kulanov/V-teni-voshodyashhego-solnca> (accessed March 20, 2021). (In Russian).

Kulanov A. E. (2016), *Roman Kim*, Molodaya gvardiya, Moscow, available at: <https://www.litmir.me/br/?b=559282&p=34> (accessed March 20, 2021). (In Russian).

Mozokhin O. B. (2019), *OGPU-NKGB v bor’be so spetssluzhbamii Yaponii*, Direct-Media, Moscow, Berlin. (In Russian).

“Nashi letchiki v Tokio, yaponskiye – v Khar’kove” (1925), in *Izvestiya*, September 12, No. 1732. (In Russian).

“Priyezd sekretarya yaponskogo posol’stva”, in *Izvestiya. Vecherniy vypusk*, September 18, No. 703. (In Russian).

“Priyezd yaponskogo posla” (1925), in *Izvestiya*, July 15, No. 1683. (In Russian).

“Torgovaya svyaz’ Odessy s Yaponiyey. Prebyvaniye gr. Sasaki v Odesse” (1925), in *Izvestiya*, September 23, No. 1741. (In Russian).

“Yapono-sovetskoye soglashiye ratifitsirovano Yaponiyey” (1925), in *Izvestiya. Vecherniy vypusk*, February 26, No. 535. (In Russian).

“Yaponskiy kommercheskiy attashe g. Matsuyami v Odesse” (1925), in *Izvestiya. Vecherniy vypusk*, October 29, No. 738. (In Russian).

“Yaponskoye konsul’stvo otkrylo svoi deystviya 4 yanvarya” (1926), in *Shkval*, No. 2 (34). (In Russian).

“Yaponiya i SSSR. Priyezd sekretarya yaponskogo posol’stva g. Sasaki” (1925), in *Izvestiya*, September 19, No. 1738. (In Russian).

“(2) Consul General Sasaki. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080133100 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“(2) Consul Sasaki Seigo”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080129900 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“1. Europe. 26) Odessa Consulate. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100945500 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“11 April 25, 1926 to December 9, 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B03051258600 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“(12) Consul Sasaki Seigo. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080459200 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“12. Honpo gyomo mihon nami soba-hyo”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11091978100 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“12. Introduction of economic conditions in Japan. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B11100699900 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“15. Establishment of consulates in various places of Russian Asia / Partition 1. 1925”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100914700 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“17. Odessa Consulate. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080394800 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“19. Kan ho ‘Odessa’-kan teiki koro kaishi no kudan”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11092860600 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“21. Odessa Consulate. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100939900 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“25. Announcement about Japanese consulate establishment in Odessa. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100916100 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“27. Zai Odessa ryojikan”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14091550500 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“3. Consul Sasaki Seigo: from December, 1925”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080097600 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“3. From January 27, 1926 to January 28, 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B02031335300 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“3. Russia. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B10074031400 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“40. Consul Sasaki from April, 1921”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B16080473800 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“5. Honpo zosensho eigyo kokoku kyu seihin -gata-roku-to sofukata irai no kudan”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11092631600 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“6. Russia. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B10074331200 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“Bunkatsu 2”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B18010547100 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“Finland. 1925”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B16080579300 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“Gaimusho” (1926), in *Kanpo*, January 7, No. 4008, available at: <https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/2956159> (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“Gaimusho-ho dai kyujunana go (taisho ju shi nen juni gatsu jugo niche)”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B13091496100 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

“Kokko kaifuku wa kyo kara” (1925), in *Osaka Asahishinbun*, February 26, available at: http://www.lib.kobe-u.ac.jp/das/ContentViewServlet?METAID=10156066&TYPE=HTML_FILE&POS=1&LANG=JA (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

Lensen G. (1968), *Japanese Diplomatic and Consular Officials in Russia*, Sophia University in cooperation with the Diplomatic Press, Tallahassee, Tokyo.

Sasaki S., “37. Santonin semenshi”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11091175000 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

Sasaki S., “48. ‘Odessa’ ni ‘Ukuraina’ toyo kenkyu gakkai shibu kaisetsu no kudan ji Taisho ju go-nen shigatsu”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B12082164400 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

Sasaki S. (1939), *Nisso gyogyō mondai-za dankai*, Tokyo, available at: <https://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1701872> (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

Sasaki S. (1955), “Kakumei mae no Odessa – Soren imamukashi monogatari”, in *Soren kenkyū*, No. 12, pp. 53–55. (In Japanese).

Seki H. (1958), “Ichi kyu ichi nana-nen Harubin kakumei: Chugoku-gun shuppei o meguru gaiko katei Shiberia shuppei-shi josetsu”, in *Orutanativu no mosaku*, pp. 79–104, available at: https://doi.org/10.11375/kokusaiseiji1957.6_79 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

Sumi Shigeki (2021), “Kokkai no shinju to utawa reta Odessa no Nihon ryojikan”, in *Kasumigaseki kai*, March 10, available at: <https://www.kasumigasekikai.or.jp/黒海の真珠とうたわれたオデッサの日本領事館> (accessed March 20, 2021). (In Japanese).

“Turkey. 1926”, in *Japan Center for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B07080051800 (accessed March 21, 2021). (In Japanese).

С. С. Павленко

С. Сасаки: спогади про Одесу та консульська служба

Стаття досліджує історію функціонування Японського консульства в Одесі в період перебування у штаті установи консула Сасаки Сейго, російсько-японські та радянсько-японські відносини, регіональний вимір становлення українсько-японських контактів та історію Одеси в 1900-х та 1920-х рр. Дослідження ґрунтуються насамперед на документах з Дипломатичного архіву МЗС Японії. Підкреслюється, що головною функцією Японського імперського консульства в Одесі, що діяло з 1890-х рр. до 1937 р., було не забезпечення інтересів діаспори чи розвиток економічних зв'язків, а збір інформації про регіон та вивчення можливостей активізації двосторонніх торговельних відносин.

С. Сасаки двічі був призначений до штату установи: на початку ХХ ст. та в 1920-х роках, тобто за імперської та радянської доби. Завдяки цьому його спогади, до яких звертається автор дослідження, фіксують кардинальні економічні та політичні зміни в житті регіону і є цікавим історичним джерелом. Зокрема, при першому призначенні до Одеси С. Сасаки довелось стати свідком терористичних актів, революційних подій та реакційної державної політики Російської імперії.

У 1920-ті рр. одним із пріоритетних напрямків дослідження для консула С. Сасаки було спостереження за Одеським портом і шляхами сполучення з ним. С. Сасаки констатував, що негативним фактором, який впливав на обсяг експорту Японії до Української Соціалістичної Радянської Республіки, була відсутність у японських підприємців чіткого знання про економічну ситуацію на території радянської держави. Попри складність радянсько-японських відносин, консул зазначав про досить позитивне та сприятливе ставлення місцевого населення до резидентів Японії.

Ключові слова: японське консульство, Одеса, консул, С. Сасаки, Японія, Українська Соціалістична Радянська Республіка, російсько-японські відносини, радянсько-японські відносини, українсько-японські контакти, терор

Стаття надійшла до редакції 18.05.2021